

НАУЧНИ СЪОБЩЕНИЯ / COMMUNICATIONS

ПРОИЗХОД И ЗНАЧЕНИЕ НА СЕЛИЩНОТО ИМЕ *КАРАЙСЕН*, ПАВЛИКЕНСКО

АННА ЧОЛЕВА-ДИМИТРОВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“ ПРИ БАН
annach@ibl.bas.bg

MEANING AND ORIGIN OF THE SETTLEMENT NAME OF *KARAISEN*, PAVLIKENI REGION

ANNA CHOLEVA-DIMITROVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
annach@ibl.bas.bg

Establishing the origin and meaning of oikonyms can on occasion be a rather complex and challenging process. Even onyms that may at first appear easy to etymologize can sometimes give rise to ambiguity. The unavailability of ancient written documents regarding a settlement's name gives extralinguistic data paramount significance. The etymologization of oikonyms must begin only after an exhaustive study of historical sources, with archeological evidence being of special importance. The case of the settlement name of *Karaisen* provides such an example. The ancient spelling discovered in the settlement's area is of particular relevance to onomastic research. The tombstones from the Roman era preserve ancient personal names, and one of them could be presumed to be that of the settlement's founder.

Keywords: oikonym, settlement name, *Karaisen*, etymology

Названието на селището *Карайсен* (Павликенско) досега е разглеждано в труда на Недялка Иванова-Чавдарова *Местните имена в Павликенско*. В селищната история авторката е поместила исторически данни за населеното място, като е отбелязала: „В публикуваните турски регистри от XV–XVII в. селищното име не се споменава“ (Иванова-Чавдарова/Ivanova-Chavdarova1996: 24). В същата книга названието е етимологизирано по следния начин: „По изч. тур. ЛИ *Кара Хюсеин*...„черния Хюсеин“. Това съкращаване показва, че името е създадено от българи или потурчени българи...“ (Иванова-Чавдарова/Ivanova-Chavdarova1996: 145).

Ойконимът е разгледан и в книгата *Карайсен (селищна монография)*. Там е отбелязано: „*точното наименование на селото никой не може да ка-*

же – какво трябва да бъде и откъде произхожда“ (Хаджийски–Куртов/Hadzhiyski–Kurtov 2001: 37). Дадени са и стари записи, които всъщност са доста късни – от 18.–19 в.: *Кара Алиси, Караис Караали, Кара Иса* – не са споменати точни източници. В поменик от Троянския манастир, 1863 г. – *Кара-Исинъ*.

Тъй като ойконимът е с непрозрачна етимология и няма сигурни стари записи, а доколкото ги има, те са много късни, би трябвало да се вземат под внимание всички екстралингвистични данни за селището. Такава информация има в историческата и археологическата литература, напр. в публикации на Б. Султов (археолог) за Павликенския край: „земите са били обитавани от тракийските племена – уздицензи и кробизи, победени от римляните“. Тези земи са били процъфтяващи през римската епоха – районът е известен с производството на керамика, с римските вили; принадлежност към ареала на прочутия Никополис ад Иструм (Султов/Sultov 1977: 12). Трябва да се отбележи, че този район е бил засегнат малко от турската колонизация във Великотърновско. Имало е села, в които са живели само българи (Цветкова/Tsvetkova 1977: 71; Иванова-Чавдарова/Ivanova-Chavdarova 1996: 6).

В поместените бележки за селищната история на село Караисен в книгата *Местните имена в Павликенско* е отбелязано, че „землището му е бедно на археологически находки..., открити са части от две римски надгробни плочи, а в м. *Селището* е имало антично селище“ (Иванова-Чавдарова/Ivanova-Chavdarova 1996: 24). Без да коментирам дали са много, или малко тези археологически находки, трябва категорично да заявя, че и най-незначителните на пръв поглед артефакти могат да имат понякога огромно значение не само за изясняването и по-точното етимологизиране на онимите, но и за твърде важните етногенетични изводи.

Публикуваните нови данни могат да послужат за преразглеждане на досегашните хипотези за произхода на това селищно име. Трябва да се имат предвид и някои немаловажни доводи – названията на селищата са записвани от турски административни лица, така че, ако името е било турско, те са щели да го изпишат правилно; българските имена във всички случаи са отразявани от османците така, както са им звучали на тях и според фонетичните особености на езика им. Много често имената са променяни според най-близкото, сходно звучене, а в някои случаи селищата са имали по две паралелни имена – едно старо (напр. българско) и едно турско.

В с. Караисен има открити паметници, които са описани още през 1984 и 1989 г. (вж. подробно Гоцева, Oppermann 1984: 128–131; Gerov 1989: 163; Чакъров 2014: 57) – това са надгробни паметници, на които са разчетени и лични имена. В труда на Д. Дана ONOMASTICON THRACICUM (Dana 2014) е отбелязано едно такова име – запазено в епитафии (надгробен надпис). На стр. 237 е записано: **Carcenis** (Moesia) – *Karaisen* (terr. de Nicopolis ad Istrum), Nominatif *Carcenis* ou *Carsenus*. Посочено е, че надпи-

сът е от намерен паметник в с. Караисен (Мизия), за което се споменава, че е от района на известното в античността селище Никополис ад Иструм. В същата книга са отбелязани и други сходни имена: *Cerzenis*, *Cerzeni*, също от Мизия (Dana 2014: 243).

Възможно ли е в сегашния ойконим да е запазено такова старинно име? Възможно е. През първото и второто хилядолетие от новата ера по тези земи са минали различни народи. Има все още твърде много неизвестни за периода на съжителството между траки–римляни–българи. Както по-горе е отбелязано, римляните подчиняват траките. Защо това име е поместено в ONOMASTICON THRASICUM („Тракийски ономастикон“)? В него авторът Дан Дана е включил всички открити досега лични имена, които са били носени от траки. Без съмнение, траките са заимствали и антропоними от чужд произход – в случая латински.

Единият открит въпрос е римляни или траки са носили конкретното име. Другият въпрос – за произхода на самото име – е малко по-сложен, тъй като има регистрирани тракийски лични имена с първа част *кара-/кара-*: *Καραβιζβη* (Detschew 1957: 119). Третият въпрос е свързан с промените, които е претърпяло това название. Той е и най-важен за установяването на степента на вероятност, когато се определя произходът на селищното име. Името по първоначалния запис трябва да се е четяло като *Карсен(ис)*, *Карцен(ис)*. Ако е заето през по-късен период от българите, вероятно трябва да е гласяло *Корсен(ис)*, с $a > o$. След това името е сблизено с известни имена като *Асен*, а през османския период с *Хюсеин*, то е нагодено към особеностите на турската фонетика. Законът за вокалната хармония не търпи две съседни съгласни, така между *p* и *c* се вмъква *a* и става *кара* или е уподобено на най-разпространената дума *кара* – *черен*. Названието не е турско, не е дадено и от турци, тъй като те не съкращават личните имена.

Друг въпрос, който би трябвало да се изясни, е изписването на названието: **И** или **Й** (*Караисен* или *Карайсен*). Названието е изписано като *Karaisen*. Така го произнасят местните жители (Иванова-Чавдарова/Ivanova-Chavdarova 1996: 24). Проблемът е незначителен от лингвистична гледна точка. Тъй като имаме две гласни една до друга – **а** и **и** – получило се е съкращаване, или контракция на *ai > ай*. В единия случай селищното име е изписано с *и*, а в другия с *й* (кратко *и* // *и* кратко).

Името може да бъде произнасяно от едно и също лице по различен начин.

Единствено проблем може да има при изписването на селищното име на табелите. Това трябва да бъде решено с уеднаквяване, за да не се получават недоразумения.

ЛИТЕРАТУРА

Иванова-Чавдарова 1996: *Иванова-Чавдарова, Н.* Местните имена в Павликенско. В. Търново, УИ „Св. св. Кирил и Методий“.

- Султов 1977: *Султов, Б.* Павликенският край през античността. – В: Павликени и Павликенския край. София, с. 11–62.
- Хаджийски, Куртов 2001: *Хаджийски, Д., Куртов, И.* Карайсен (селищна монография).
- Цветкова 1977: *Цветкова, Б.* Епохата на османското владичество. – В: Павликени и Павликенския край. София, с. 63–78.
- Чакъров 2014: *Чакъров, К.* Антични некрополи на територията на община Павликени. – В: *Павликени*. (Сборник, посветен на 70 год. от обявяването на Павликени за град и 35 год. от създаването на Исторически музей Павликени). В. Търново, Фабер, с. 49–74.
- Dana 2014: *Dana, D.* Onomasticon Thracicum (OnomThrac) – Répertoire des noms indigènes de Thrace, Macédoine Orientale, Mésies, Dacie and Bithyine, M. 70, Athènes: National Hellenic Research Foundation, 624 pp.
- Detschew 1957: *Detschew, D.* Die thrakischen Sprachreste. (Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung 16). Wiene.
- Gerov 1989: *Gerov, B.* Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae [inter fluvios Oescum et Iatrum]. Sofia.
- Gočeva, Oppermann 1984: *Gočeva, Zl., Oppermann, M.* Corpus Cultus Equitis Thracii (CCET). Monumenta inter Danubium et Haemum reperta. Volume 74/2-2: Regio oppidi Tărgoviște, Abrittus et vicinia, Sexaginta Prista et vicinia, Nicopolis ad Istrum et vicinia, Novae. Leiden.

REFERENCES

- Chakarov 2014: *Chakarov, K.* Antichni nekropoli na teritoriyata na obshtina Pavlikeni [Ancient Necropoleis on the Territory of the Municipality of Pavlikeni]. – In: *Pavlikeni*. (Sbornik, posveten na 70 god. ot obyavyavaneto na Pavlikeni za grad i 35 god. ot sazdavaneto na Istoricheski muzey Pavlikeni). V. Tarnovo, Faber, s. 49–74.
- Dana 2014: *Dana, D.* Onomasticon Thracicum (OnomThrac) – Répertoire des noms indigènes de Thrace, Macédoine Orientale, Mésies, Dacie and Bithyine, M. 70, Athènes: National Hellenic Research Foundation, 624 pp.
- Detschew 1957: *Detschew, D.* Die thrakischen Sprachreste. (Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung 16). Wiene.
- Gerov 1989: *Gerov, B.* Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae [inter fluvios Oescum et Iatrum]. Sofia.
- Gočeva, Oppermann 1984: *Gočeva, Zl., Oppermann, M.* Corpus Cultus Equitis Thracii (CCET). Monumenta inter Danubium et Haemum reperta. Volume 74/2-2: Regio oppidi Tărgoviște, Abrittus et vicinia, Sexaginta Prista et vicinia, Nicopolis ad Istrum et vicinia, Novae. Leiden.
- Hadzhiyski, Kurtov 2001: *Hadzhiyski, D., I. Kurtov.* Karaysen (selishtna monografiya) [Karaysen (settlement monograph)].
- Ivanova-Chavdarova 1996: *Ivanova-Chavdarova, N.* Mestnite imena v Pavlikensko [Local Names in the Pavlikeni Region]. V. Tarnovo, UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“.

Sultov 1977: *Sultov, B.* Pavlikenskiyat kray prez antichnostta [The Pavlikeni Region in Antiquity]. – In: Pavlikeni i Pavlikenskiya kray. Sofia, s. 11–62.

Tsvetkova 1977: *Tsvetkova, B.* Epohata na osmanskoto vladichestvo [The Era of Ottoman Rule]. – In: Pavlikeni i Pavlikenskiya kray. Sofia, s. 63–78.

РЕЗЮМЕ

Установяването на произхода и значението на ойконимите понякога е доста сложен и нелек процес. Дори и на пръв поглед лесни за етимологизуване оними могат да бъдат съмнения. При липсата на надеждни старинни записи за самото селищно име от много голямо значение са екстралингвистичните данни. Етимологизуването на ойконимите трябва да започне след максимално изчерпателното проучване на историческите данни, особено важни за селищното развитие са сведенията от наличните археологически находки. Такъв е случаят и със селищното име *Караисен*. За езиковедите (ономастите) първостепенно значение имат откритите в района на проучваното селище старинни надписи. В открити от римската епоха надгробни паметници са съхранени старинни надписи с лични имена, за едно от тях може да се предположи, че е на основателя на това селище.

Ключови думи: ойконим, селищно име, Караисен, етимология

✉ Проф. д-р Анна Чолева-Димитрова

Секция „Приложна ономастика“

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН

Бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113, София, България

✉ Prof. Anna Choleva-Dimitrova, PhD

Department of Applied Onomastics

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52, Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113. Bulgaria